अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षहरुले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यवहारिक र अधिकारिक उद्देश्यका लागी, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रमाणिक हुनेछ र कार्यन्वयनको उदेष्यका लागी पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२४] ७ एस.सी.आर. ३१६: २०२४ आई.एन.एस.सी. ४९३

जी.एम. शाहुल हमीद विरुद्ध

जयन्ती आर. हेगडे

(सिभिल अपील नं. ११८८ सन् २०१५)

०९ जुलाई २०२४

[दिपंकर दत्ता र पंकज मिथल, न्यायाधीशहरू]

कुनै लिखतलाई प्रमाणमा स्वीकार गरेर र अदालतद्वारा प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरेपछि (लिखत शुल्क लाग्ने भए तापनि अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको भए पनि), के त्यस्तो प्रक्रियालाई न्यायको लागि वा अदालतको प्रक्रियाको दुरुपयोग रोक्नको लागि मुलुकी देवानी संहिता, १९०८ को दफा १५१ द्वारा सुरक्षित अन्तर्निहित अधिकारको प्रयोग गरी अदालतले फिर्ता लिन सक्छ।

शीर्षक नोटहरू†

मुलुकी देवानी संहिता, १९०८ – दफा १५१ – कर्नाटक स्टाम्प ऐन, १९५७ – दफा ३३–३५, ५८ – अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको जीपीए, प्रमाणमा स्वीकार गरिएको र प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरिएको – पुनरावेदकबाट कुनै आपत्ति नभएको – के सुरु अदालतले दफा १५१ द्वारा सुरक्षित आफ्नो अन्तर्निहित अधिकारको प्रयोग गरी त्यस्तो स्वीकृति र लिखत चिन्हित गर्ने प्रक्रियालाई फिर्ता लिन सक्छ वा १९५७ को ऐन अन्तर्गत उपलब्ध उपचार पुनरावेदकद्वारा प्रतिवादीलाई घाटा शुल्क र जरिवाना तिर्ने दायित्व बाँध्नको लागि अनुसरण गर्नुपर्ने थियो:

निर्णय: अदालतको पीठासीन अधिकारीलाई कानूनद्वारा प्रमाणमा लिखत प्राप्त गर्न अधिकार दिइएको हुनाले, उनी दफा ३३ र ३४ को आदेशलाई प्रभावकारी बनाउन बाध्य छन् र कार्यवाहीको कुनै पक्षबाट कुनै आपत्ति नभए पनि लिखतलाई जफत गर्ने अधिकार कायम राख्छन् – लिखतको अपर्याप्त स्टाम्पिङको कारण यसको ग्राह्यताको सम्बन्धमा आपत्ति उठाइएको छ वा छैन भन्ने कुरा बाहेक, ग्राह्यताको प्रश्न कानून अनुसार निर्णय गर्नुपर्छ – अदालतको पीठासीन अधिकारीले शुल्क लाग्ने तर स्टाम्प नगरिएको वा अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको लिखत स्वीकार गर्ने प्रश्नको सामना गर्दा न्यायिक रूपमा निर्णय गर्नुपर्छ – दफा ३३ र ३४ को स्पष्ट भाषालाई ध्यानमा राख्दा न्यायिक मनको प्रयोग एक sine qua non हो – तथापि, एकपटक आपत्तिमा निर्णय गरिसकेपछि – सही वा गलत, दफा ३५ ले कार्यवाहीको कुनै पनि चरणमा लिखत विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएको आधारमा यसको ग्राह्यताको बारेमा कुनै प्रश्न उठाउन रोक लगाउँछ र कथित अनुचित स्वीकृतिबाट पीडित पक्षले १९५७ को ऐनको दफा ५८ मा व्यवस्था गरिए अनुसार आफ्नो उपचार खोज्नुपर्छ – जीपीएलाई प्रमाणमा स्वीकार गरिएको र प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरिएको मितिमा, सुरु अदालतले यसको ग्राह्यताको बारेमा विचार गरेन, न्यायिक मन लगाएन, जसको परिणामस्वरूप न्यायिक निर्णयको अभाव भयो – सुरु अदालतले जीपीए पर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको थियो वा थिएन भनेर 'निर्णय' नगरेको हुनाले, १९५७ को ऐनको दफा ३५ लाई प्रतिवादीले सहयोग गर्न सक्दैन – दफा ३५ लागू हुनको लागि, लिखतलाई न्यायिक निर्णय गरेर "प्रमाणमा स्वीकार गरिएको" हुनुपर्छ –"न्यायिक निर्णय" शब्दहरूलाई दफा ३५ मा पढ्नुपर्छ – एकपटक त्यस्तो निर्णय भएपछि, निर्णय सही वा गलत छ भन्ने कुरा दफा ३५ मा तोकिएको तरिका बाहेक जाँच गर्न सकिँदैन – तथापि, "न्यायिक निर्णय नभएको" अवस्थामा, दफा ३५ आकर्षित हुँदैन – न्याय गर्न र अदालतको प्रक्रियाको दुरुपयोग रोक्नको लागि मुलुकी देवानी संहिताको दफा १५१ द्वारा सुरक्षित अन्तर्निहित अधिकारको प्रयोग गरी सुरु अदालतले मिति १९.१०.२०१० मा पारित गरेको आदेशमा कुनै त्रुटि छैन र पुनरावेदकले दायर गरेको अन्तरिम निवेदनहरूलाई स्वीकार गर्दै प्रतिवादीलाई जरिवानासहित घाटा स्टाम्प शुल्क तिर्न निर्देशन दिएको छ – उच्च अदालतको आदेशलाई रद्द गरिएको छ। [अनुच्छेद १४, १८, ४, २२]

लेखक

कर्नाटक स्टाम्प ऐन, १९५७ – दफा ३५ – कहिले आकर्षित नहुने –

छलफल गरिएको।

कर्नाटक स्टाम्प ऐन, १९५७ – दफा ३३ – लिखतहरूको परीक्षण र

जफत – अदालतको कर्तव्य:

निर्णय: दफा ३३ विधानमा एक निश्चित उद्देश्यका साथ समावेश गरिएको छ – दफा ३३ जस्ता प्रावधानहरू अनुसार अदालतहरूले आफ्नो कर्तव्य पूरा गर्न असफल भएमा राजस्वलाई ठूलो नोक्सानी हुने जोखिम हुन्छ – विधायिकाले अदालतहरूलाई जिम्मेवारी दिएको छ र उनीहरूलाई विश्वास गरेको छ कि कुनै पक्षको मुद्दाको समर्थनमा स्वीकृतिको लागि अदालत समक्ष स्टाम्प नगरिएको वा अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको लिखत पेश गरिएमा जरिवानासहित आवश्यक स्टाम्प शुल्क विधिवत रूपमा तिरिएको सुनिश्चित गर्नेछन् – स्टाम्प शुल्क नियन्त्रण गर्ने कानूनी ढाँचाको पवित्रता कायम राख्न अदालतहरू बाध्य छन्, किनकि यी लिखतहरूको प्रामाणिकता र कार्यान्वयनको लागि महत्त्वपूर्ण छन् – केवल प्राविधिकताको कारण अपर्याप्त स्टाम्प शुल्क भएको लिखतलाई चुनौती नदिई पास गर्न दिँदा विधायिकाको मनसाय र राज्यको वित्तीय हितलाई कमजोर बनाउनेछ – अदालतहरूले १९५७ को ऐन जस्तै कानूनका सबै सारभूत र प्रक्रियागत आवश्यकताहरूको पालना इच्छुक पक्षहरूद्वारा गरिएको सुनिश्चित गर्नुपर्छ – अदालतको यो कर्तव्य सर्वोपरि छ, र कुनै पनि विचलनले कानूनी प्रणालीको अखण्डतालाई कमजोर बनाउने हानिकारक उदाहरण स्थापित गर्नेछ। [अनुच्छेद २१]

जावेर चन्द र अन्य विरुद्ध पुखराज सुराना [१९६२] २ एस.सी.आर. ३३३; राम रतन विरुद्ध बजरंग लाल [१९७८] ३ एस.सी.आर. ९६३: (१९७८) ३ एस.सी.सी. २३६ – उल्लेख गरिएको।

मुलुकी देवानी संहिता, १९०८; कर्नाटक स्टाम्प ऐन, १९५७; भारतीय स्टाम्प ऐन, १८९९; भारतको संविधान।

अन्तर्निहित अधिकारहरू; मुलुकी देवानी संहिता, १९०८ को दफा १५१ द्वारा सुरक्षित अन्तर्निहित अधिकारहरू; स्टाम्प शुल्क; शुल्क लाग्ने लिखत; स्टाम्प नगरिएको/अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको लिखत; प्रमाणमा लिखत स्वीकार गर्ने; लिखतको अपर्याप्त स्टाम्पिङमा आपत्ति; लिखतको अपर्याप्त स्टाम्पिङको कारण यसको ग्राह्यताको सम्बन्धमा आपत्ति; शुल्क लाग्ने तर स्टाम्प नगरिएको/अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको लिखत स्वीकार गर्ने प्रश्न; सामान्य अधिकारनामा; जीपीए; अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको जीपीए; प्रमाणमा स्वीकार गरिएको र प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरिएको जीपीए; प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरिएको लिखत; प्रमाणमा लिखत स्वीकार गर्ने प्रक्रिया र लिखत चिन्हित गर्ने प्रक्रिया फिर्ता लिने; लिखतहरू जफत गर्ने; घाटा शुल्क र जरिवाना तिर्ने दायित्व; न्यायिक मनको प्रयोग; न्यायिक निर्णय; अदालतको प्रक्रियाको दुरुपयोग रोक्ने।

देवानी अपील अधिकारक्षेत्र: देवानी अपील नं. ११८८ सन् २०१५

कर्नाटक उच्च अदालत, बेंगलुरुको मिति २६.०९.२०११ को फैसला र आदेश डब्लु.पी. नं. ११६५३ सन् २०११ बाट

डी.पी. चतुर्वेदी, तरुण कुमार ठाकुर, सुश्री पार्वती भट, विवेक राम, अभय चौधरी एम, सुश्री अनुराधा मुटाटकर, पुनरावेदकका अधिवक्ताहरू।

श्रीमती रेखा पाण्डे, सुयश मोहन गुरु, सुश्री शर्मिष्ठा चौधरी, राघव पाण्डे, सुश्री गौरी पाण्डे, प्रतिवादीका अधिवक्ताहरू।

फैसला

दिपंकर दत्ता, न्या।

१. यस देवानी पुनरावेदनमा निर्णयको लागि उठेको सारभूत प्रश्न यो हो कि कुनै लिखतलाई प्रमाणमा स्वीकार गरेर र अदालतद्वारा प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरेपछि (लिखत शुल्क लाग्ने भए तापनि अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको भए पनि), के त्यस्तो प्रक्रियालाई न्यायको लागि वा अदालतको प्रक्रियाको दुरुपयोग रोक्नको लागि मुलुकी देवानी संहिताको दफा १५१ द्वारा सुरक्षित अन्तर्निहित अधिकारको प्रयोग गरी अदालतले फिर्ता लिन सक्छ।

२. यस देवानी पुनरावेदनमा कर्नाटक उच्च अदालत, बेंगलुरुका एक न्यायाधीशले मिति २६ सेप्टेम्बर, २०११ मा पारित गरेको फैसला र आदेशलाई चुनौती दिइएको छ जसमा उहाँले अतिरिक्त वरिष्ठ न्यायाधीश–३, मंगलोरको अदालतले मिति १९ अक्टोबर, २०१० मा पारित गरेको आदेशलाई रद्द गर्नुभयो र संविधानको धारा २२७ अन्तर्गत प्रतिवादीले दायर गरेको याचिकालाई स्वीकार गर्नुभयो।

३. यस पुनरावेदनको निपटाराको लागि सान्दर्भिक तथ्यहरू संक्षेपमा तल उल्लेख गरिएका छन्:

क. पहिलो बिक्री सम्झौता र बिक्री विलेख: ३ अक्टोबर, २००३ मा बी. रमेश हेगडेले आफ्नी पत्नी, जो यहाँ प्रतिवादी हुन्, को पक्षमा विवादित सम्पत्तिको सम्बन्धमा एक बिक्री विलेख कार्यान्वयन गरे। यो बिक्री विलेख १६ सेप्टेम्बर, २००३ को मिति भएको एक सामान्य अधिकारनामाको आधारमा कार्यान्वयन गरिएको थियो, जुन कथित रूपमा प्रवीण शेट्टीले बी. रमेश हेगडेको पक्षमा विवादित सम्पत्तिको सम्बन्धमा कार्यान्वयन गरेका थिए, जसले उनलाई विवादित सम्पत्ति बेच्ने अधिकार दिएको थियो।

ख. दोस्रो बिक्री सम्झौता र बिक्री विलेख: ११ सेप्टेम्बर, २००३ मा पुनरावेदक र प्रवीण शेट्टीबीच विवादित सम्पत्ति बेच्ने सम्झौता कार्यान्वयन गरियो। पुनरावेदकले मूल्य तिरे, र ८ अक्टोबर, २००३ मा पुनरावेदक र प्रवीण शेट्टीबीच एक बिक्री विलेख कार्यान्वयन गरियो।

ग. पुनरावेदकद्वारा देवानी मुद्दा: पुनरावेदकले प्रतिवादी, बी. रमेश हेगडे, र प्रवीण शेट्टीविरुद्ध एक देवानी मुद्दा दायर गरे, जसमा ३ अक्टोबर, २००३ को मितिको बिक्री विलेख शून्य र बदर भएको र पुनरावेदकलाई बाध्यकारी नभएको घोषणा माग गरिएको थियो।

घ. प्रतिवादीद्वारा देवानी मुद्दा: विपरीत रूपमा, प्रतिवादीले पनि पुनरावेदक र प्रवीण शेट्टीविरुद्ध एक देवानी मुद्दा दायर गरे, जसमा ८ अक्टोबर, २००३ को मितिको बिक्री विलेख शून्य र बदर भएको र प्रतिवादीलाई बाध्यकारी नभएको घोषणा माग गरिएको थियो।

ङ. सुरु अदालतमा जीपीए दाखिल: प्रतिवादीले दायर गरेको मुद्दामा, साक्षी कारवाही सुरु भयो। बी. रमेश हेगडे, जसको पक्षमा प्रतिवादीले जीपीए कार्यान्वयन गरेका थिए, ६ जून, २०१० मा आफ्नो मुख्य परीक्षणको क्रममा जीपीए पेश गरे। पुनरावेदकको वकील अर्को अदालतमा व्यस्त थिए; त्यसैले, उनी उपस्थित हुन सकेनन्। कनिष्ठ वकिलले जीपीए अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको र यसैले प्रमाणमा अग्राह्य भएको भनी आपत्ति जनाएनन्। सुरु अदालतले, आपत्तिको अभावमा, जीपीएलाई प्रमाणमा स्वीकार गरी प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गर्‌यो र त्यसपछि मामिला जिरह को लागि स्थगित गरियो।

अन्तरिम निवेदनहरू: अर्को सुनुवाइको मितिमा, २५ जून, २०१० मा, पुनरावेदकले प्रतिवादीले दायर गरेको मुद्दामा दुई वटा अन्तरिम निवेदनहरू दायर गरे। आई.ए. नं. **IX** मा, पुनरावेदकले ६ जून, २०१० को आदेशको पुनरावलोकन माग गरे, र आई.ए. नं. **X** मा, जीपीए अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको आधारमा जफत गर्न प्रार्थना गरिएको थियो। पुनरावेदकले तर्क गरे कि जीपीए तेस्रो पक्षको पक्षमा सम्पत्ति बेच्ने अधिकारसहित कार्यान्वयन गरिएको हुनाले, कर्नाटक स्टाम्प ऐन, १९५७ को अनुसूचीको धारा ४१ लागू हुन्थ्यो, जसले सम्पत्तिको बजार मूल्यको आधारमा आवश्यक स्टाम्प शुल्क तिर्नुपर्ने आवश्यक बनाउँथ्यो। जीपीए केवल रु. १०० मूल्यको स्टाम्प पेपरमा तयार गरिएको थियो, जसले यसलाई अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको बनायो र १९५७ को ऐनको दफा ३४ अनुसार, अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको कागजात जफत गर्नुपर्थ्यो र

शुल्क मूल्यको दश गुणा जरिवाना तिर्नुपर्थ्यो।

च. प्रतिवादीले आई.ए.हरूमा आपत्ति जनाउँदै भने कि पुनरावेदकले १९५७ को ऐनको दफा ५८ अन्तर्गत आफ्नो उपचार प्राप्त गर्नुपर्थ्यो र त्यो उपलब्ध भएकोले, पुनरावेदकले पुनरावलोकन माग्न सक्दैनथे। थप, दाबी गरियो कि पुनरावेदकको वकील त्यस समयमा अन्यत्र व्यस्त थिए भन्ने कुनै प्रमाण प्रस्तुत गरिएको थिएन। अन्त्यमा, तर्क गरियो कि एकपटक कागजात प्रमाणमा स्वीकार गरिसकेपछि, १९५७ को ऐनको दफा ३५ अनुसार, यो अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको आधारमा पछि स्टाम्प शुल्कमा प्रश्न उठाउन सकिँदैन।

४. मिति १९ अक्टोबर, २०१० को आदेशद्वारा, सुरु अदालतले अन्तरिम निवेदनहरूलाई स्वीकार गर्‌यो र प्रतिवादीलाई १९५७ को ऐनको अनुसूचीको धारा ४१ *(eb)* अन्तर्गत अधिकारनामाको लागि आवश्यक भएअनुसार घाटा स्टाम्प शुल्क, जरिवानासहित तिर्न निर्देशन दियो।

५. सुरु अदालतको उपरोक्त आदेशबाट असन्तुष्ट भएर, प्रतिवादी उच्च अदालतमा गए जहाँ याचिका स्वीकार गरियो र आदेशमा अन्य कुराका साथै निम्न कुरा उल्लेख गरियो:

"२. सामग्रीबाट स्पष्ट छ कि कागजातलाई चिन्हित गरिएको छ र प्रमाणमा स्वीकार गरिएको छ र प्रदर्शनी बनाइएको छ। आदेश १३ नियम ४ अन्तर्गत प्रतिवादीको तर्क छ कि कागजात यसरी स्वीकार गरिएको छ भन्ने विशेष कथन हुनुपर्छ र पृष्ठाङ्कनमा न्यायाधीशले हस्ताक्षर र आद्याक्षर गर्नुपर्छ। उक्त आवश्यकताको अभावमा, कागजात चिन्हित गर्नुको अर्थ कागजात प्रमाणमा स्वीकार गरिएको होइन। प्रतिवादीका वकिलको तर्क अस्वीकार्य छ। सामान्य प्रक्रियामा जब कागजात पेश गरिन्छ, यसलाई चिन्हित गरिन्छ र प्रदर्शनी नम्बर दिइन्छ र त्यसको तल न्यायाधीशले आफ्नो आद्याक्षर लेख्छन्। यो प्रक्रियाले ऐनको आदेश १३ नियम ४ को आवश्यकतालाई पूर्ण रूपमा पालना गर्छ। त्यसैले, कागजात ठीकसँग चिन्हित गरिएको छैन र यसलाई अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको आधारमा प्रमाणमा अस्वीकार गर्नुपर्छ भन्ने तर्क अस्वीकार्य छ। सुरु अदालतलाई यस मुद्दामा पुनर्विचार गर्ने अधिकारक्षेत्र हुनेछैन। प्रतिवादीको लागि उपलब्ध उपचार स्टाम्प ऐनको दफा ५८ अन्तर्गत मात्र हो। तदनुसार, रिट याचिका स्वीकार गरिएको छ।"

६. यस फैसलाको सुरुमा तयार गरिएको प्रश्नको उत्तर दिँदा हामीले चुनौती दिइएको आदेशको वैधानिकता जाँच्नुपर्ने काम छ।

७. पुनरावेदकका वकिल श्री चतुर्वेदीले चुनौती दिइएको आदेशलाई चुनौती दिँदै तर्क गरे कि अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको लिखतलाई न्यायिक मनको कुनै प्रयोग नगरी यान्त्रिक रूपमा प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरेर सामान्य तरिकाले स्वीकार गर्नुले कार्यवाही गरिरहेको अदालतलाई त्यस्तो कागजात पर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको छ र प्रमाणमा स्वीकार गर्न सकिन्थ्यो कि सकिँदैनथ्यो भनेर पुनर्विचार गर्नबाट रोक्नु हुँदैन। उच्च अदालतले लिएको दृष्टिकोण अत्यन्तै गलत थियो भनी हामीलाई विश्वास दिलाउन उनले १९५७ को ऐनका विभिन्न प्रावधानहरूको उल्लेख गरे। तदनुसार, उनले चुनौती दिइएको आदेशलाई रद्द गर्न र देवानी पुनरावेदनलाई स्वीकार गर्न र प्रतिवादीलाई सुरु अदालतको आदेश अनुसार कदम चाल्ने स्वतन्त्रता दिन प्रार्थना गरे।

८. प्रतिवादीका वकिल श्री गुरुले चुनौती दिइएको आदेशको बचाउ गर्दै भने कि यो कानूनी रूपमा र तथ्यगत रूपमा पनि सही छ। तर्क गरियो कि सुरु अदालतको आदेशलाई चुनौती दिइएको आदेशद्वारा रद्द गर्नु वास्तवमै उचित थियो किनकि जीपीए प्रमाणमा स्वीकार गरिसकेपछि, त्यस्तो स्वीकृतिलाई कुनै पनि परिस्थितिमा सोही अदालतले पुनरावलोकन गर्न सक्दैनथ्यो। कागजात पहिलो पटक स्वीकार गर्न र त्यसपछि प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गर्न पेश गर्दा यसको ग्राह्यतामा आपत्ति जनाउनुपर्ने आवश्यकतामा जोड दिइयो। १९५७ को ऐनको दफा ३५ को उल्लेख गर्दै, तर्क गरियो कि एकपटक लिखत प्रमाणमा स्वीकार गरिसकेपछि, सुरु अदालत वा कुनै पुनरावेदन वा पुनरावलोकन अदालतले स्वीकृतिमा प्रश्न उठाउन सक्दैन; र १९५७ को ऐनले प्रदान गर्ने एकमात्र उपचार त्यसको दफा ५८ अन्तर्गत व्यवस्था गरिए अनुसार पुनरावलोकन हो। त्यसैले, उनले देवानी पुनरावेदन कुनै योग्यता नभएको हुनाले सिधै खारेज गर्नुपर्ने प्रस्ताव गरे।

९. एक छोटो तर रोचक प्रश्नले हाम्रो ध्यान आकर्षित गरेको छ। जीपीए अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको छ भन्ने कुरामा कुनै शंका छैन। तथ्य र परिस्थितिहरूमा हामीले विचार गर्नुपर्ने कुरा यो हो कि सुरु अदालत र उच्च अदालतले लिएका दुई परस्पर विरोधी दृष्टिकोणहरू मध्ये कुन सही हो।

१०. पुनरावेदकको तर्फबाट कुनै आपत्ति नभई जीपीएलाई प्रमाणमा स्वीकार गरिएको र प्रदर्शनीको रूपमा चिन्हित गरिएको भए तापनि, हामी निम्न कारणहरूले गर्दा मान्न प्रस्ताव गर्छौं कि सुरु अदालतसँग लिखत स्वीकृति र चिन्हित गर्ने प्रक्रियालाई पुनरावलोकन र फिर्ता लिने अधिकार थियो, मुलुकी देवानी संहिताको दफा ११४ सँग पढिने आदेश XLVII अन्तर्गत पुनरावलोकनको अधिकार प्रयोग गर्ने अर्थमा होइन तर त्यसको दफा १५१ द्वारा सुरक्षित अन्तर्निहित अधिकारको प्रयोग गर्ने अर्थमा, र १९५७ को ऐनले उपलब्ध गराएको अन्य उपचार पुनरावेदकद्वारा प्रतिवादीलाई घाटा शुल्क र जरिवाना तिर्ने दायित्व बाँध्नको लागि अनुसरण गर्नु आवश्यक थिएन।

११. हामी १९५७ को ऐनको वैधानिक ढाँचालाई उल्लेख गर्न सक्छौं। दफा ३३, ३४, ३५ र ५८, यस पुनरावेदनमा निर्णयको लागि सान्दर्भिक हदसम्म, यस प्रकार पढिन्छ:

"३३. लिखतहरूको परीक्षण र जफत –

(१) कानून वा पक्षहरूको सहमतिद्वारा प्रमाण प्राप्त गर्ने अधिकार भएको प्रत्येक व्यक्ति, र प्रहरी अधिकृत बाहेक सार्वजनिक कार्यालयको प्रभारी प्रत्येक व्यक्ति, जसको समक्ष उनको विचारमा शुल्क लाग्ने कुनै लिखत पेश गरिन्छ वा उनको कार्य सम्पादनमा आउँछ, यदि उनलाई त्यस्तो लिखत विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएको देखिन्छ भने, उनले त्यसलाई जफत गर्नेछन्।

(२) त्यस प्रयोजनको लागि प्रत्येक त्यस्तो व्यक्तिले त्यस्तो शुल्क लाग्ने र त्यसरी पेश गरिएको वा उनको समक्ष आएको प्रत्येक लिखतको परीक्षण गर्नेछन्, त्यस्तो लिखत कार्यान्वयन गरिएको वा पहिलो पटक कार्यान्वयन गरिएको समयमा कर्नाटक राज्यमा लागू कानूनले आवश्यक गरेको मूल्य र विवरणको स्टाम्पले स्टाम्प गरिएको छ कि छैन भनी निर्धारण गर्न:

तर, -

(क)

(ख)

(३) यस दफाको प्रयोजनको लागि, शंकाको अवस्थामा, सरकारले निर्धारण गर्न सक्नेछ, -

(क) कुन कार्यालयहरूलाई सार्वजनिक कार्यालयहरू मानिनेछ; र

(ख) कसलाई सार्वजनिक कार्यालयहरूको प्रभारी व्यक्तिहरू मानिनेछ।

३४. विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएका लिखतहरू प्रमाणमा अग्राह्य, आदि – शुल्क लाग्ने कुनै पनि लिखतलाई कानून वा पक्षहरूको सहमतिद्वारा प्रमाण प्राप्त गर्ने अधिकार भएको कुनै पनि व्यक्तिले कुनै पनि प्रयोजनको लागि प्रमाणमा स्वीकार गर्नेछैन, वा त्यस्तो कुनै व्यक्ति वा कुनै सार्वजनिक अधिकारीले कार्यान्वयन गर्नेछैन, दर्ता गर्नेछैन वा प्रमाणित गर्नेछैन, जबसम्म त्यस्तो लिखत विधिवत रूपमा स्टाम्प गरिएको हुँदैन:

तर, -

३५. लिखतको स्वीकृतिमा प्रश्न नउठाइने – जहाँ कुनै लिखतलाई प्रमाणमा स्वीकार गरिएको छ, त्यस्तो स्वीकृतिलाई, दफा ५८ मा व्यवस्था गरिएको बाहेक, सोही मुद्दा वा कार्यवाहीको कुनै पनि चरणमा लिखत विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएको आधारमा प्रश्न उठाइनेछैन।

५८. स्टाम्पको पर्याप्तताको सम्बन्धमा अदालतहरूका केही निर्णयहरूको पुनरावलोकन –

(१) जब कुनै अदालतले आफ्नो देवानी वा राजस्व अधिकारक्षेत्रको प्रयोग गर्दा वा कुनै फौजदारी अदालतले फौजदारी कार्यविधि संहिता, १८९८ को परिच्छेद XII वा परिच्छेद XXXVI अन्तर्गतको कुनै कार्यवाहीमा कुनै लिखतलाई विधिवत रूपमा स्टाम्प गरिएको वा स्टाम्प आवश्यक नपर्ने भनी प्रमाणमा स्वीकार गर्ने वा दफा ३४ अन्तर्गत शुल्क र जरिवाना तिरेपछि स्वीकार गर्ने कुनै आदेश गर्छ, त्यस्तो पहिलो उल्लेखित अदालतबाट पुनरावेदन सुनिने वा सन्दर्भ गरिने अदालतले, आफ्नै पहलमा वा उपायुक्तको निवेदनमा, त्यस्तो आदेशलाई विचार गर्न सक्नेछ।

(२) यदि त्यस्तो अदालत, त्यस्तो विचार पश्चात्, त्यस्तो लिखतलाई दफा ३४ अन्तर्गत शुल्क र जरिवाना तिरेर वा तिरिएको भन्दा बढी शुल्क र जरिवाना तिरेर मात्र प्रमाणमा स्वीकार गर्नुपर्ने थियो भन्ने विचारमा पुग्छ भने, यसले त्यस प्रभावको घोषणा अभिलेख गर्न सक्नेछ, र त्यस्तो लिखतमा लाग्ने शुल्कको रकम निर्धारण गर्न सक्नेछ, र त्यस्तो लिखत जसको कब्जा वा अधिकारमा छ त्यस व्यक्तिलाई त्यो पेश गर्न आवश्यक गर्न सक्नेछ, र पेश गरिएपछि त्यसलाई जफत गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) अन्तर्गत कुनै घोषणा अभिलेख गरिएको छ भने, त्यस्तो अभिलेख गर्ने अदालतले त्यसको एक प्रतिलिपि उपायुक्तलाई पठाउनेछ र, जहाँ त्योसँग सम्बन्धित लिखत जफत गरिएको छ वा अन्यथा त्यस्तो अदालतको कब्जामा छ भने, त्यस्तो लिखत पनि उनलाई पठाउनेछ।

(४) उपायुक्तले त्यसपछि, त्यस्तो लिखतलाई प्रमाणमा स्वीकार गर्ने आदेशमा वा दफा ४१ अन्तर्गत प्रदान गरिएको कुनै प्रमाणपत्रमा वा दफा ४२ मा समावेश भएको कुनै कुरा भए तापनि, त्यस्तो लिखतको सम्बन्धमा कुनै व्यक्तिले स्टाम्प कानून विरुद्ध गरेको उपायुक्तले विचार गर्ने कुनै अपराधको लागि त्यस व्यक्तिलाई अभियोजन गर्न सक्नेछ।

तर, -

(क) त्यस्तो अदालतको निर्धारण अनुसार दफा ३४ अन्तर्गत लिखतको सम्बन्धमा तिर्नुपर्ने रकम (शुल्क र जरिवाना सहित) उपायुक्तलाई तिरिएको छ भने, त्यस्तो अभियोजन गरिनेछैन, जबसम्म उनले अपराध उचित शुल्क तिर्नबाट बच्ने मनसायले गरिएको थियो भन्ने विचार गर्दैनन्;

(ख) त्यस्तो अभियोजनको प्रयोजनको लागि बाहेक, यस दफा अन्तर्गत गरिएको कुनै पनि घोषणाले कुनै लिखतलाई प्रमाणमा स्वीकार गर्ने कुनै आदेश वा दफा ४१ अन्तर्गत प्रदान गरिएको कुनै प्रमाणपत्रको वैधतालाई प्रभावित गर्ने छैन।"

(हाम्रो जोड)

१२. एक्लै पढ्दा, १९५७ को ऐनको दफा ३५ को शाब्दिक व्याख्याले कानूनमा स्थिति स्पष्ट गर्छ कि एकपटक कुनै लिखतलाई प्रमाणमा स्वीकार गरिसकेपछि, त्यसको ग्राह्यतालाई कार्यवाहीको कुनै पनि चरणमा विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएको आधारमा चुनौती दिन सकिँदैन। त्यसैले, लिखतको अपर्याप्त स्टाम्पिङसँग सम्बन्धित कुनै पनि आपत्ति यसको स्वीकृति अघि नै उठाउनुपर्छ भन्ने निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।

१३. तथापि, १९५७ को ऐनको दफा ३५ मात्र सान्दर्भिक दफा होइन। यसभन्दा अघि दफा ३३ र ३४ छन् र यी सबै दफाहरू अध्याय IV को अंश हुन्, जसको शीर्षक "विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएका लिखतहरू" हो। दफा ३३ ले त्यहाँ नाम उल्लेख गरिएका व्यक्तिहरू/अधिकारीहरूलाई केही दायित्वहरू

दिएको छ। यदि अदालतको पीठासीन अधिकारीले लिखतलाई शुल्क लाग्ने तर स्टाम्प नगरिएको वा अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको पाउँछन् भने, उनी दफा ३३ द्वारा त्यसलाई जफत गर्न बाध्य छन्। दफा ३४ ले अदालतको शुल्क लाग्ने तर विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएको लिखत स्वीकार गर्ने अधिकारमा रोक लगाउँछ। वैधानिक आदेश यो हो कि त्यस्तो कुनै लिखतलाई विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएसम्म प्रमाणमा स्वीकार गरिनेछैन।

१४. अदालतको पीठासीन अधिकारीलाई कानूनद्वारा प्रमाणमा लिखत प्राप्त गर्न अधिकार दिइएको हुनाले, उनी दफा ३३ र ३४ को आदेशलाई प्रभावकारी बनाउन बाध्य छन् र कार्यवाहीको कुनै पक्षबाट कुनै आपत्ति नभए पनि लिखतलाई जफत गर्ने अधिकार कायम राख्छन्। त्यस्तो आपत्तिको अभावले अदालतको पीठासीन अधिकारीलाई प्रमाणमा स्वीकार गर्न पेश गरिएको कागजातलाई यान्त्रिक रूपमा स्वीकार गर्ने अधिकार दिँदैन। यही सीमा लिखतको अपर्याप्त स्टाम्पिङको कारण यसको ग्राह्यताको सम्बन्धमा आपत्ति कानूनी अदालत समक्ष उठाइएको अवस्थामा पनि लागू हुन्छ। आपत्ति उठाइएको छ वा छैन भन्ने कुरा बाहेक, ग्राह्यताको प्रश्न कानून अनुसार निर्णय गर्नुपर्छ। अदालतको पीठासीन अधिकारीले शुल्क लाग्ने तर स्टाम्प नगरिएको वा अपर्याप्त रूपमा स्टाम्प गरिएको लिखत स्वीकार गर्ने प्रश्नको सामना गर्दा न्यायिक रूपमा निर्णय गर्नुपर्छ। दफा ३३ र ३४ को स्पष्ट भाषा र यस अदालतद्वारा भारतीय स्टाम्प ऐन, १८९९ का समान प्रावधानहरूको व्याख्यालाई ध्यानमा राख्दा न्यायिक मनको प्रयोग एक sine qua non हो। तथापि, एकपटक आपत्तिमा निर्णय गरिसकेपछि – सही वा गलत – दफा ३५ ले कार्यवाहीको कुनै पनि चरणमा लिखत विधिवत रूपमा स्टाम्प नगरिएको आधारमा यसको ग्राह्यताको बारेमा कुनै प्रश्न उठाउन रोक लगाउँछ र कथित अनुचित स्वीकृतिबाट पीडित पक्षले १९५७ को ऐनको दफा ५८ मा व्यवस्था गरिए अनुसार आफ्नो उपचार खोज्नुपर्छ।

Here is the translated text in Nepali:

१५. नाफाको सन्दर्भमा यस अदालतको जावेर चन्द र अन्य बनाम पुखराज सुराना १२ को निर्णयको सन्दर्भमा उल्लेख गर्न सकिन्छ। त्यहाँ, १८९९ ऐनको धारा ३६ का प्रावधानहरू, जुन १९५७ ऐनको धारा ३५ को समतुल्य छ, विचाराधीन भएको थियो। यस अदालतको चार माननीय न्यायाधीशहरूको बेञ्चले निर्णय गर्यो कि जब कुनै कागजातको स्वीकृतिको प्रश्न गलत स्ट्याम्पिङको कारण उठाइन्छ, यो प्रमाणको रूपमा प्रस्तुत गर्दा तुरुन्त निर्णय गरिनुपर्छ। सम्बद्ध अनुच्छेद तल निकालिएको छ:

१ १८९९ ऐन, यहाँपछाडि
२ [१९६२] २ एससीआर ३३३

"४. जहाँ कुनै कागजातको स्वीकृतिको प्रश्न उठाइएको छ कि यो स्ट्याम्प गरिएको छैन, वा ठीकसँग स्ट्याम्प गरिएको छैन, यो कागजात प्रमाणको रूपमा पेश गर्दा त्यतिबेलै निर्णय गर्नुपर्छ। एक पटक अदालतले, सही वा गलत, कागजातलाई प्रमाणको रूपमा स्वीकृत गर्न निर्णय गरेपछि, पार्टीहरूका लागि यो मामला बन्द हुन्छ। धारा ३५ दण्डात्मक प्रावधानको प्रकृतिमा छ र यसले टाढासम्म प्रभाव पार्छ। यस्तो विवाद उठाइएको मुद्धामा पक्षहरूले सावधानी अपनाउनुपर्छ र कागजातको स्वीकृतिमा चुनौती दिने पक्ष सजग हुनुपर्छ कि कागजातलाई अदालतद्वारा प्रमाणको रूपमा स्वीकृत नगरियोस्। अदालतले कागजातलाई प्रमाणको रूपमा पेश गर्दा र मुद्दामा प्रमाणको रूपमा चिह्नित गर्नु अघि तुरुन्तै निर्णय गर्नुपर्छ। यस मुद्धामा रेकर्डले देखाउँछ कि हुन्दीहरूलाई एक्स्ट्स पी-१ र पी-२ को रूपमा चिन्ह लगाइएको थियो र अदालतको हस्ताक्षर अन्तर्गत 'प्रमाणको रूपमा स्वीकृत' को निशान थियो। त्यसैले, यो त्यस्ता मुद्धाहरू मध्ये एक होइन जहाँ कुनै कागजातलाई अदालतले यसको स्वीकृतिको प्रश्नमा मन नलगाई अचेत रूपमा स्वीकृत गरेको छ। एक पटक कागजातलाई मुद्दामा प्रमाणको रूपमा चिन्ह लगाइएको छ र परीक्षणले सधैं यो मुद्दामा प्रमाण थियो भनेर आधारमा अगाडि बढेको छ र पार्टीहरूले आफ्नो साक्षीहरूको परीक्षा र प्रतिपरीक्षणमा प्रयोग गरेको छ, स्ट्याम्प ऐनको धारा ३६ लागू हुन्छ। एक पटक कागजातलाई प्रमाणको रूपमा स्वीकृत गरिएको छ भने, जस्तो उल्लेख गरिए अनुसार, यो न त परीक्षण अदालतलाई न त पुनरावलोकनको अदालतलाई त्यो आदेशको पछाडि जान सम्भव छ। यस्तो आदेश ती न्यायिक आदेशहरू मध्ये एक होइन जुन समान अदालत वा उच्च अदालतद्वारा पुनरावलोकन वा पुनरावलोकन गर्न सकिन्छ।"
(हाम्रो जोड)

१६. पुनः एक पटक, १८९९ ऐनको धारा ३६ को सन्दर्भमा एक मुद्धालाई सम्बोधन गर्दै, यस अदालतको तीन माननीय न्यायाधीशहरूको बेञ्चले राम रतन बनाम बजरंगलाल १३ मा यसो

भन्नुभयो:

३ [१९७८] ३ एससीआर ९६३: (१९७८) ३ एससीसी २३६

६. जब वादीले साक्षीको रूपमा साक्षी बक्समा रहेको बेला कागजात प्रमाणको रूपमा प्रस्तुत गर्यो, प्रतिवादीहरूले कागजातलाई प्रमाणको रूपमा स्वीकार गर्न सकिँदैन भन्ने आपत्ति उठाए किनभने यो ठीकसँग स्ट्याम्प गरिएको थिएन र दर्ता गर्नुपर्ने थियो, यो सिकाइएको परीक्षण न्यायाधीशलाई उठाइएको आपत्तिप्रति ध्यान दिनु र कानूनको अनुसार आपत्ति निर्णय गर्नु अनिवार्य थियो। कहिलेकाहीं प्रवृत्ति साक्षी रेकर्ड गर्ने प्रक्रियामा अवरोध नपार्नका लागि निर्णय स्थगित गर्न हुन्छ र त्यसैले कागजातलाई प्रमाणको रूपमा आपत्तिको अधीनमा चिन्ह लगाउने सुविधाजनक उपाय अपनाइन्छ। तर यसले भनेको यो होइन कि कागजातको स्वीकृतिबारेको आपत्ति, कि यो ठीकसँग स्ट्याम्प गरिएको छैन भन्ने, न्यायिक रूपमा निर्णय गरिएको हो; यसलाई मात्र स्थगित गरिएको हो। यस्तो अवस्थामा, मुद्दा अन्तिम रूपमा टुङ्गो लगाउनुअघि अदालतले आपत्तिलाई निर्णय गर्नै पर्नेछ। यदि प्रतिद्वन्द्वीहरूको तर्कमा ध्यान दिएपछि परीक्षण अदालतले कागजातलाई प्रमाणको रूपमा स्वीकृत गर्छ भने, स्ट्याम्प ऐनको धारा ३६ लागू हुनेछ र यस्तो स्वीकृतिलाई कुनै पनि चरणमा चुनौती दिन सकिँदैन कि कागजात ठीकसँग स्ट्याम्प गरिएको छैन। अदालतले, र आवश्यक रूपमा यो परीक्षण अदालतले जहाँ कागजातको स्वीकृतिबारे उठाइएको आपत्तिलाई परीक्षण गर्नुपर्ने हुन्छ, जब कागजात प्रमाणको रूपमा प्रस्तुत गरिन्छ र मुद्दामा प्रदर्शनीको रूपमा चिन्ह लगाइन्छ। जहाँ कागजातलाई अचेत रूपमा बिना अदालतको ध्यान कागजातको स्वीकृतिबारे प्रश्नमा स्वीकार गरिएको छ, त्यस्तो कागजातलाई प्रमाणको रूपमा स्वीकार गरिएको भन्न सकिँदैन, जसले धारा ३६ लागू गर्छ (जावेर चन्द बनाम पुखराज सुराना हेर्नुहोस्) [एआईआर १९६१ एससी १६५५]। सिकाइएको परीक्षण न्यायाधीशले गरेको निशान 'आपत्ति, आपत्तिको अधीनमा स्वीकृत' स्पष्ट रूपमा संकेत गर्दछ कि जब आपत्ति उठाइएको थियो, यसलाई न्यायिक रूपमा निर्णय गरिएको थिएन र कागजातलाई केवल अस्थायी रूपमा चिन्ह लगाइएको थियो र यस्तो अवस्थामा धारा ३६ लागू हुनेछैन।"

(हाम्रो जोड)

१७. १९५७ ऐनका धारा ३३ र ३४ को सन्दर्भमा उभिएको केन्द्रबिन्दु यो हो कि परीक्षण अदालतले स्वीकृतिको प्रश्नलाई न्यायिक रूपमा निर्णय गर्‌यो कि गरेन। यहीँ हामीलाई परीक्षण अदालतको जीपीएलाई प्रमाणको रूपमा स्वीकृत गरेर प्रदर्शनीको रूपमा चिन्ह लगाउने दृष्टिकोणको आधार पत्ता लगाउन आवश्यक छ, जसले उच्च अदालतमा चुनौती गरिएको आदेशलाई अगाडि ल्यायो। परीक्षण अदालतको आदेशका सम्बद्ध अंशहरू यस प्रकार छन्:

२. यस अदालतमा दुईवटा मुद्दाहरू छन्, एउटा वर्तमान मुद्दा हो र अर्को मुद्दा ओएस नम्बर ३०१/०३ हो। वर्तमान मुद्दामा, वादीको जीपीए धारकले बिहानको सत्रमा प्रमुख परीक्षणको रूपमा शपथपत्र पेश गरे र कागजातहरू चिन्ह लगाइयो। कागजात चिन्ह लगाउँदै गर्दा उनी मंगलोरको कनिष्ठ तहको सिभिल न्यायाधीशको अदालतमा फसिएका थिए र त्यसैले यस अदालतमा जीपीएको स्ट्याम्प ड्युटीको अभावबारे कुनै आपत्ति उठाउन सकिएन। तसर्थ, मुद्दालाई पीडब्लू१ को प्रतिपरीक्षणका लागि स्थगित गरिएको छ। कथित जीपीए तेस्रो पक्षको पक्षमा छ र सम्पत्ति बिक्री गर्ने अधिकार राख्छ र तसर्थ कर्नाटक स्ट्याम्प ऐन १९५७ को धारा ४१ लागू हुन्छ र यसमा बजार मूल्यमा स्ट्याम्प ड्युटी तिर्नुपर्छ। जीपीए १००/- रुपैयाँको स्ट्याम्प पेपरमा तयार गरिएको छ। कर्नाटक स्ट्याम्प ऐन १९५७ को धारा ३३ अनुसार अदालतले उक्त जीपीएलाई प्रथम प्रतिवादीका अधिवक्ताद्वारा आपत्तिबिना पनि नियन्त्रणमा लिनुपर्छ। पीडब्लू१ को प्रमुख परीक्षणको समयमा उनी उपस्थित नभए पनि यो जानाजानी होइन तर उनी अर्को अदालतमा फसिएका थिए।

३. प्रथम प्रतिवादीले पनि आईए नम्बर आईएक्स दर्ता गरेको छ, धारा ११४, नागरिक प्रक्रिया संहिताको धारा १५१ अन्तर्गत, एक्स.पी२ लाई चिन्ह लगाउने आदेशको पुनरावलोकन गर्न जुन पर्याप्त स्ट्याम्प गरिएको छैन र यसै विषयमा स्ट्याम्प ड्युटीको अपर्याप्तताबारेको आपत्तिलाई सुन्न।

७. विचारका लागि उठ्ने बुँदाहरू: -

१. के एक्स.पी२ जीपीए पर्याप्त रूपमा स्ट्याम्प गरिएको छैन र वादीले घाटा ड्युटी र जरिवाना तिर्नुपर्ने हो?

२. वादीलाई कागजात चिन्ह लगाउन अनुमति दिने आदेशलाई पुनरावलोकन गर्न आवश्यक छ?

८. बुँदाहरू निम्न कारणहरूको लागि सकारात्मक रूपमा उत्तर दिइन्छ:

कारणहरू

९. धाराहरू धेरै स्पष्ट छन् कि पावर अफ एटर्नीलाई सम्पत्ति बेच्ने अधिकार दिइएको छ र पावर अफ एटर्नीले जीपीए अनुसार वादीको पक्षमा विक्रयपत्र कार्यान्वयन गरेको छ, जस्तै एक्स.पी३। धारा ४१(ई) अन्तर्गत, जब पावर अफ एटर्नीलाई मुआवजाका लागि दिइएको छ र अचल सम्पत्ति बेच्न अनुमति दिइन्छ, तिर्नुपर्ने शुल्क बजार मूल्यको मुआवजाको बराबरको मूल्यमा एक यातायातको रूपमा समान शुल्क हो। माथि उल्लेख गरिएअनुसार, जीपीएमा कुनै मुआवजा उल्लेख गरिएको छैन, तर जीपीए अचल सम्पत्ति बेच्न अनुमति दिइएको छ। जीपीए तेस्रो पक्षलाई जारी गरिएको छ, ... धारा ४१(एबी) लागू हुन्छ। वादीका सिकाएको अधिवक्ताले कागजातलाई कुनै आपत्तिबिना चिन्ह लगाइएको भनेर यी आवेदनहरूलाई विचार गर्न आपत्ति जनाए र त्यसैले यस चरणमा स्ट्याम्प ड्युटीको प्रश्न विचार गर्ने आदेशको पुनरावलोकनको प्रश्न उठ्दैन। आदेश पत्रकबाट देखिएअनुसार, वादीलाई ६.६.२०१० मा परीक्षित गरियो र सोही दिन कागजात चिन्ह लगाइयो। तुरुन्तै अर्को सुनुवाइ मितिमा अधिवक्ताले आईए नम्बर आईएक्स र एक्स स्ट्याम्प ड्युटी र जरिवानाको भुक्तानीको पक्षलाई विचार गर्नका लागि दायर गरे, अर्थात्, जस दिन पीडब्लू१ को प्रतिपरीक्षणका लागि मुद्दा तय गरिएको थियो। निश्चित रूपमा, वादीको वरिष्ठ अधिवक्ता प्रमुख परीक्षाको समयमा उपस्थित थिएनन्, किनकि अदालतले सम्झन्छ कि जुनियर अधिवक्ता उपस्थित थिए र सम्भवतः स्ट्याम्प ड्युटीको प्रश्नबारे अनभिज्ञ भएकाले कुनै आपत्ति उठाएनन्। अदालतले कागजातलाई प्रदर्शनीको रूपमा चिन्ह लगायो र कागजातलाई कसले प्रस्तुत गरेको र कुन साक्षी मार्फत स्वीकृत भएको र वादीको लागि चिन्ह लगाइएको छ भनेर सील लगायो। पक्कै पनि, कागजात पीडब्लू१ मार्फत स्वीकृत भएको छ र एक्स.पी२ रूपमा चिन्ह लगाइएको छ, तर अदालतले कागजातलाई चिन्ह लगाउँदा यो पर्याप्त रूपमा स्ट्याम्प गरिएको हो कि होइन भनेर ध्यान दिएको छैन।

७. आवेदन दर्ता गरिएका परिस्थितिहरू र कागजात चिन्ह लगाइएका परिस्थितिहरू स्पष्ट रूपमा देखाउँछन् कि कागजात अदालतको ध्यान नदिइ चिन्ह लगाइएको थियो र अर्को पक्षको आपत्तिबिना, र यस अदालतको विचारमा कागजातको स्वीकृतिलाई यस चरणमा विचार गर्न सकिन्छ।

आदेश

आईए नम्बर आईएक्स र एक्स स्वीकृत गरिएका छन्।"

१८. यस्तो आदेशको अनुहारमा, यसले कुनै शङ्काको ठाउँ छोड्दैन कि जीपीए प्रमाणको रूपमा स्वीकृत भएको र प्रदर्शनीको रूपमा चिन्ह लगाइएको मितिमा परीक्षण अदालतले यसको स्वीकृतिमा विचार गरेको थिएन, धेरै कम न्यायिक ध्यान दिइएको थियो, जसले

न्यायिक निर्णयको अभावमा परिणाम दियो। स्वीकृतिको प्रश्नमा कुनै 'निर्णय' को अनुपस्थितिमा, वा अर्को शब्दमा, परीक्षण अदालतले जीपीए पर्याप्त रूपमा स्ट्याम्प गरिएको हो भनेर 'निर्णय' नगरेको हुँदा, उत्तरदाताले १९५७ ऐनको धारा ३५ को सहायता लिन सक्दैन। धारा ३५ लागू गर्न, कागजातलाई प्रमाणको रूपमा "स्वीकृत गरिएको" हुनुपर्छ न्यायिक निर्णयद्वारा। शब्द "न्यायिक निर्णय" लाई धारा ३५ मा पढ्नुपर्छ। एक पटक यस्तो निर्णय भएपछि, निर्णय सही वा गलत छ भनेर धारा ३५ द्वारा निर्धारण गरिएको तरिकामा मात्र जाँच गर्न सकिन्छ। यद्यपि, "कुनै न्यायिक निर्णय छैन" भन्ने अवस्थामा, धारा ३५ लागू हुँदैन।

१९. परीक्षण अदालतको उपर्युक्त तर्कहरूको प्रकाशमा न्यायिक ध्यान दिन असफलताको स्वीकारोक्तिका साथ जब जीपीए प्रमाणको रूपमा स्वीकृत गरियो र प्रदर्शनी चिन्ह लगाइयो, अपीलकर्ताको अधिवक्ता अनुपस्थित थिए भन्ने कारकले परीक्षण अदालतलाई प्रभावित गर्यो, हामीलाई कुनै हिचकिचाहट छैन कि सबै उद्देश्य र मंशाहरूको लागि परीक्षण अदालतले १९ अक्टोबर २०१० को मितिमा आदेश पारित गरेको छ, सीपीसीको धारा १५१ द्वारा बचाइएको अन्तर्निहित शक्तिको प्रयोग गरेर, न्याय गर्नका लागि र साथै अदालतको प्रक्रियाको दुरुपयोगलाई रोक्न, जसमा अदालतले आवश्यक न्यायिक ध्यान नदिई अनजाने रूपमा भाग लियो, जसले गर्दा १८५७ ऐनका धारा ३३ र ३४ का सर्तहरूमा आवश्यक भएको थियो। हामी परीक्षण अदालतको अन्तर्निहित शक्ति प्रयोग गर्ने विवेकपूर्ण दृष्टिकोणको सराहना गर्छौं।

२०. उत्तरदाताका लागि सिकाएको अधिवक्ताले १९५७ ऐनको धारा ५८ को सन्दर्भमा गरिएको सन्दर्भमा कुनै तर्क छैन। धारा ५८ को स्पष्ट भाषा यस्तो अवस्थामा सन्दर्भ गर्दछ, जहाँ प्रमाणको रूपमा कुनै साधनलाई ठीकसँग स्ट्याम्प गरिएको वा स्ट्याम्पको आवश्यकता नभएको भनेर स्वीकृत गर्ने आदेश पारित गरिन्छ। १९ अक्टोबर २०१० को आदेशको सतही रूपमा पढेर स्पष्ट देखिन्छ कि परीक्षण अदालतले जीपीएलाई ठीकसँग स्ट्याम्प गरिएको वा स्ट्याम्पको आवश्यकता नभएको भनेर स्वीकृत गरेन, त्यसैले यसको लागू भएन।

२१. हामीले राजस्वले ठूलो घाटा व्यहोर्ने जोखिममा हुने सम्भावनालाई अन्देखा गर्न सक्दैनौं यदि अदालतहरूले १९५७ ऐनको धारा ३३ जस्ता प्रावधानहरूको अन्तर्गत राखिएको कर्तव्यलाई पूरा गर्न असफल भए भने। यस्तो प्रावधानलाई विशेष उद्देश्यका साथ कानुनमा राखिएको छ। विधानमण्डलले अदालतहरूलाई जिम्मेवारी सुम्पेको छ र उनीहरूमाथि विश्वास राखेको छ कि यदि कुनै बिना स्ट्याम्प गरिएको वा पर्याप्त रूपमा स्ट्याम्प गरिएको साधन कुनै पक्षको मुद्दाको समर्थनमा स्वीकृत गर्न पेश गरियो भने आवश्यक स्ट्याम्प ड्युटी, जरिवाना सहित, उचित रूपमा तिरिएको छ भनी सुनिश्चित गर्न। अदालतहरूलाई स्ट्याम्प ड्युटी सम्बन्धी कानुनी संरचनाको पवित्रता कायम राख्न अनिवार्य छ, किनकि यी कागजातहरूको प्रामाणिकता र लागू गर्न योग्यताका लागि महत्त्वपूर्ण छन्। पर्याप्त स्ट्याम्प ड्युटी बिना कुनै साधनलाई केवल प्राविधिकताहरूका कारण चुनौती बिना पास गर्न दिनु भनेको विधानको मंशा र राज्यको राजस्व चासोलाई कमजोर पार्नु हो। अदालतहरूले १९५७ ऐन जस्तै कानुनको सबै वास्तविक र प्रक्रिया सम्बन्धी आवश्यकताहरूको पालना सम्बन्धी चासोलाई सुनिश्चित गर्नुपर्छ। अदालतको यो कर्तव्य प्रमुख हो, र कुनै पनि विचलनले कानुनी प्रणालीको अखण्डतालाई कमजोर पार्ने हानिकारक उदाहरण स्थापित गर्दछ। त्यसकारण, अदालतले यी कानुनी दायित्वहरूको कुनै पनि परिक्रमा रोक्न सतर्क रहनुपर्छ, पालनाको उचित सुनिश्चितता गर्दै र कानूनको शासनलाई कायम राख्न कडाईका साथ पालन गर्दै।

२२. उपरोक्त छलफललाई ध्यानमा राख्दै, हामी यो महत्वपूर्ण प्रश्नको उत्तर सकारात्मक दिन्छौं। परीक्षण अदालतको १९ अक्टोबर २०१० को आदेशमा कुनै त्रुटि नपाएपछि, हामी उच्च अदालतको २६ सेप्टेम्बर २०११ को विवादित आदेशलाई रद्द गर्दछौं, यसको अर्थ परीक्षण अदालतको आदेश पुनःस्थापित गरिएको छ। चूँकि यो अपीलको पेंडेंसीको कारणले गर्दा दीवानी मुद्दाको प्रक्रिया अवरुद्ध भएको छ, हामी परीक्षण अदालतलाई कानून अनुसार

शीघ्रताका साथ अघि बढ्न अपेक्षा गर्दछौं।

२३. तदनुसार, अपील बिना कुनै खर्चको आदेशसहित स्वीकृत गरियो।

मुद्दाको परिणाम: अपील स्वीकृत गरियो।

† शीर्षक नोटहरू तयार गरेका: दिव्या पाण्डे